

Koncertekről

A **MÁV Szimfonikus Zenekar** április 30-i (Lukács Miklós-bérlet) estje ritka tanulsággal szolgált: azzal, hogy valamely zenekar „milyensége” mennyire mérhetetlen. (Ezt egyébként gyakran megtapasztalja, aki élőben találkozik felvételek alapján nagyrabecsült előadókkal, s keserűen csalódik – jogos – várakozásaiban. Éppen ezért emlékeztetek a kellemes csalódások!)

Aki hallhatta előadásukban (González Mónika, Kálmándi Mihály és a Nemzeti Énekkar közreműködésével) Brahms: Német Requiemjét, aligha azonosítaná be megannyi koncertfelvételüket. Minőségileg mást produkáltak ezúttal, s ez részben talán azzal (is) magyarázható, hogy a szó legnemesebb értelmében adták tudásuk legjavát: Lukács Ervin irányította az előadást. Alig hihető, hogy a dirigens, aki a MÁV Szimfonikus Zenekarnak évtizedek óta rendszeres vendégkarmestere, hamarosan 80. születésnapját ünnepli – ez az esemény is fokozta az est ünnepélyességét. A színvonal a mérhetetlen ajándékok sorába tartozott. (Meggkockáztatható: nem összegződő, hanem hatványozódott a zenekar munkájának eredményessége.)

Néztem a pódiumra lépő karmestert: nyoma nincs rajta az idő múlásának. A vezénylő Lukács Ervin: centrális figura, nemcsak helyileg, hanem érdemben. Evidenciaként él benne a mű – és hogy ténylegesen felcsendüljön, ahhoz kellene az előadók, akik ezúttal méltó partnerei voltak a partitúra egészének hangzó valóságá tételében. Nem vártak mindegyre új intésekre, ők is tudták a kompozíciót, és az egyszerre bennük is élni kezdett. A karmester egy-egy indításában benne volt az egész tétel. Ez a műismeret: eleve tudni azokat a „bukatókat”, amelyek külső segítség nélkül elkerülhetetlenek. Ilyenkor megrebbent a beszédes balkéz, és hirtelen felfényllett (vagy épp elborult, szándékának megfelelően) a hangzás. Nem előre kitervelt pályákra terelte a szólamokat, nem kért (főként, nem követelt!), hanem az optimális lehetőségeket mutatta fel. Nyugodtan, biztonságot adóan. Varázsló-tudományához az is hozzátartozik: „eléri”, hogy a zenekar önként legyen odaadó.

Az ismertetőben kézhez kaptuk a Német Requiem szövegét, Károli Gáspár fordításában. Aki nem olvasta (s a német szöveget sem érti), az is érteően tájékozódott a tételek érzelmi-gondolati világában.

Egyszerűen az történt, hogy értelme lett minden gesztusnak: a színek váltakozásának, a

rendkívül széles dinamikai tartományt bejáró folyamatok sűrűségéig nehezültek vagy áttetszővé szublimálódtak. Az ilyen hangszerek környezet érthetően inspirálta az énekeseket is. Lukács Ervin pedig meghajolt, s tette, amit ilyenkor a karmesterek tesznek. Mint ha semmi különleges nem történt volna (az ünneplést részben a születésnapj gesztus számájára írva). A pirosbetűs hétköznapi sokáig fogunk emlékezni.

Vegyes érzéseket keltett a **Szegedi Szimfonikus Zenekarnak** a Magyar Szimfonikus Körkép keretében rendezett május 6-i koncertje. A műsorválasztás ígéretes: az operajátszás egyik hazai erődítményéből szívesen hallunk Puccini-muzsikát (a jubileum évében kiváltképp aktuális), s az is öröndetes, hogy a Vántus István Kortárszenei Napoknak köszönhetően (viszonylag) kortárszene-közelben élő muzikusok kétségkívül értékes magyar művet tűznek műsorra, a Trasfigurazionit, Szöllősy Andrásról. A Capriccio sinfonico hangulatkeltő darab, ideális nyitászám – mármint a közönség szempontjából (utána tud figyelni, kedve is van hozzá), s a Messa di Gloria is biztos sikerre számíthat. Ez utóbbiban a Vaszy Viktor Kórust hallottuk, szólistaként pedig Cselőczki Tamást, Szegedi Csabát és Cser Krisztiánt. Az est dirigense Gyüdi Sándor volt.

Mindazoknak, akik jelen voltak a koncerten, feltűnhetett, hogy a karmester azonos „technikával” irányítja együtteseit a különböző stílusú kompozíciókban. Különös gondot fordít a precizításra: ütései „tiszták”, egyértelműek – ugyanakkor, mintha igyekezne kívül maradni a művek-kiváltotta hangulatok, érzelmek világán. Vagyis: egyrészt biztonságot adóan tartja össze az előadókat, másrészt viszont munkává degradálja a játékot. Általánosságban elmondható, hogy a zenekarban jó erők ülnek (ha nem is egyenletesen valamennyi szólamban), akik tudták szólamukat – mégis elmaradt az a többlet, amelyet jogosan várnánk élő előadástól: a gyönyörködtetés szándéka és meggyőző ereje. A Puccini-muzsika „takarékon” hatott; senki sem panaszkodhat, hogy túljátszották... Ez a fajta (a hangszerek részéről aligha megtervezett) távolságtartó hozzáállás azért elszomorító, mert olyan élménytől lettek megfosztva az előadók is, amely jogosan kijárna nekik, amiért megdolgoztak (pontosabban: megdolgoztak azért!). A Puccini-

operákból ismert dallamok-dallamtöredékek azért sohasem tévesztették el hatásukat! A Misében módosult a helyzet, ám biztosra veszem: semmiféle problémát nem jelentett volna a nagylétszámú kórusnak, ha nagyobb intenzitást kér tőlük a dirigens. A szólista-választás egyértelműen elhibázottnak tűnt; Cselőczy Tamás énekét hallgatva, az volt az érzésem, hogy a kölcsönzött-leutánozott manírok már-már a parodizálás határát súrolják. Akinek a teljesítményére érdemes sokáig emlékezni: Cser Krisztián. Mindig annyi (jelentőségben, dinamikában) és olyan (színen, s a melodikus felépítést illetően), amitől az összhangzás szebb és értékesebb lesz.

Kamatozott viszont a dirigens hozzáállás a Szöllősy-mű előadásakor. Itt valóban szükség volt arra, hogy kézben tartsa a hangzás egészét (más kérdés, hogy ha többet foglalkozna az általa ideálisnak képzelte hangzásoképe elérése érdekében azzal/azokkal a szólammal/szólamokkal, amelyek módosíthatnák az összhangzást, még árnyaltabb előadás jöhetett volna létre). Komoly-szép produkció született – legalábbis, ott és akkor ezt a benyomást keltette az interpretáció. Olyannyira, hogy a Trasfigurazioni műsoron (repertoáron) tartását ezúttal nem csupán abból a – korántsem elhanyagolható – szempontból tartanám hasznosnak, hogy kamatozzon a zenekar befektetett munkája, hanem hogy általuk mind többek megismerjék a magyar zenetörténetírásban feltétlenül előkelő helyet elfoglaló művet.

Példaértékű a Körkép-sorozatban a **Nemzeti Filharmonikusok** május 22-i koncertje: olyan műsorról jelentkeztek, amely a legkülönbözőbb várakozásoknak felelt meg. 20–21. századi magyar műként ősbemutatót kínáltak (Dukay Barnabás: Szimfóniák az éjféli Naphoz), Beethoven: B-dúr zongoraversenyének szólistájaként a Tiszadobi Zongorafesztiválon már többször a hazánkban járt Ian Fountaint hívták meg – a második részben pedig Csajkovszkij Manfréd-szimfóniájának grandiózus előadásával koronázták meg az estet.

Ezúttal a „változatok zenehallgatásra” programot is teljesíthette a közönség, akár tudatosodott a hallgatókban, akár csak ösztönösen élték át. Az ősbemutató: mindenkinek újdonság. A szerző kísérszövege egyfajta spirituális ráhangolódásra inspirált, azáltal, hogy mindennemű konkrét adatot mellőzött.

Nem ismertetett szakmai részleteket, s nem magyarázott olyan jelenségeket, amelyek része viszont így kétségkívül elsikkadhatott. Nyilvánvalóan nem arra törekedett, hogy az alkotói folyamatot megismerjük, s azt sem tekintette fontosnak, hogy a mű lényegi strukturális összetevőiről konkrét ismereteink legyenek. Mindennek eredményeképp a figyelem a megszülető hangzásra, a meditációra inspiráló akkordikus zenei szövetre irányult. Feltűnhetett a vonós-fafűvös színek rendszeres apró-érzékeny változása; a vékonyabb és vastagabb hangzó fonalak mindig harmonikus egészet alkottak. Hogy ezt azzal érte el a szerző, hogy egyidejűleg mely hangok felhang-struktúrájának mikor melyik tartományát erősítette, kétségkívül tekinthető szakmai belülgynék. (Hogy a hangzás 25 szólamú, hasonlóképp indifferens a hallgató számára.) Kocsis Zoltán irányításának, az előadók koncentrációjának köszönhetően a zenekari mű négy különböző apparátusra szánt verziója közül a most felhangzott „a szolgálat” kétségtelenül elhittető erejű volt; ki-ki korábbi zenei tapasztalatai birtokában fogadhatta. Lehetett időn kívül helyezkedni, belefeledkezve az egyenletesen pulzáló akkordok hangzásvilágába – s lehetett éber, kívül maradván a kompozíción, figyelni: fogódzókat keresni. Ez utóbbi is haszonnal járhatott, amennyiben bármilyen (a darab szempontjából akár lényegtelen) jelenség által részévé vált az illető zenei élménytárának.

Beethoven kevésbé gyakran előadott II. zongoraversenye visszavezetett a hagyományos koncertlátogatói attitűdhöz, ami a korábbi szellemi koncentráció után valamiféle felüdülést jelentett. Kocsis Zoltán szólista-választása mindig tanulságos a hallgatóságának (s vélhetőleg a zenekarnak is): Ian Fountain remek pianista, ugyanakkor érződik játékán, hogy vezényel is.

Ezúttal megtapasztalhattuk a Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem akusztikai lehetőségeit: leeresztették a hangvetőt a Dukay-mű elhangzásakor (ezáltal még intenzívebben szólt a monumentális teremben a közönséggel szemben elhelyezkedő vonósok hangja), a versenymű során a „helyére került” a hangvető, míg a Csajkovszkij-mű idején differenciáltan megnyílt néhány falfelület, bővítve az akusztikus teret.

Programjában, életérzésében valamiféle távoli-áttételes rímélést is vélhetünk a koncert nyitó- és zárószáma között, amennyiben Dukay a végtelennek a számára megragadható léptékét kívánta felmutatni, Csajkovszkij Manfredjében pedig az egyén belső világának, életérzéseinek végtelenítségét

juttatta kifejezésre. Kocsis e műben rendkívüli intenzitást, személyességet kívánt zenekarától – így a közönség feloldódhatott e romantikus világerzésben.

A júniussal pedig ismét beköszöntött a Csoda! **A Művészetek Palotája Bartók Béla Nemzeti Hangversenytermében** immár harmadik éve kerül sor a Budapesti Wagner- napokra. Két éve a minden elképzelést és várakozást felülmúló Parsifal, tavaly a Tetralógiából A Rajna kincse és A walkür – idén pedig folytatásként először két premier (június 7-én a Siegfriedé, 14-én pedig Az istenek alkonyáé), majd a rekorder-teljesítmény: miként Wagner annakidején megálmodta, végre realizálódik négy egymást követő estén a monumentális alkotás (június 19–22).

„Aki nem hisz a csodákban, az nem realista” – mondta Fischer Ádám a Budapesti Wagner-napok sajtótájékoztatóján. Nos, lehet ezt még „ragozni”?...

És mindent meg lehet kérdelezni: a hitet, a csodát, a realizmust. Mondhatjuk úgy is, hogy merni kell „nagyot álmodni” – s ráébredni az álom és valóság egymásba-játszására... Mindez kollektívát feltételez - mert ha csak egyetlen láncszem meggyengül, könnyen szertefoszlik...

Annakidején Wagner is „hitt” – önmagában. Sőt, kezdetben szinte csak ő. Aztán ez a pszichózis kiterjedt, „megfertőzte” a minden tehetség iránt fogékony Lisztet, és még hosszasan sorolhatnánk.

Wagnerben ma már nem kell hinni – ma már nem hinni kell: művekké manifesztálódott az, ami kezdetben valószínűtlennek tűnt. A „zenedráma” sem igényel különösebb hitet, Bayreuth léte, az Ünnepi Játékok iránti fantasztikus érdeklődés – kőkemény realizmus, önmagukért beszélő tények-adatok végeláthatatlan sora. Mihez kellett tehát akkor az a speciális hit, ami realitást hívott életre?

A kishitűség – magyar átok. Nemzeti betegség, hogy előbb látjuk a vélt vagy valós, de mindenképp nagy elhittető erővel szuggerált akadályokat, semmint azt, ami (eme zavaró körülmények nélkül) akár meg is valósulhatna. Fischer Ádám, aki mind a bécsi Staatsoperben, mind a Zöld Dombon nagy elismerést szerzett a Ring dirigensként, kettős célt tűzött ki: túl azon, hogy Wagner-ciklust vezetett Budapesten, olyan budapesti Wagner-ciklust akart létrehozni, amely méltán tarthat igényt nemzetközi érdeklődésre és elismerésre. Talán csak azt kellett észrevenni, hogy óriási nyitott kapuk várnak a döntésre. Mert a Wagner-kultusznak hatalmas hagyománya van Magyarországon, tehát a hazai

érdeklődés szinte eleve adott; s Budapestnek olyan csodás az új koncertterme (érték-orientált vezetőséggel), amely szinte önmagában is vonzza a nemzetközi érdeklődést.

Az előadó-gárda is adottnak tekinthető; az **MR Szimfonikusok**, akik – mint ezt rendszeresen bebizonyítják – fantasztikus teljesítményre képesek Fischer Ádám irányításával; s nemzetközi énekes-gárda, akikkel világjáró karmester-pályáján együtt dolgozott a dirigens. Úton a nagy álom megvalósulásához, az idej első lépés a Siegfried premierje (mármint, a Budapesti Wagner-napok keretében) volt.

Wagner maximalizmusa szinte mindenkire kiterjed: sokat követel az előadóktól (énekesektől, hangszeresektől egyaránt), és a hallgatóságtól is. Ezzel az elvárással azonban bizalmat előlegez: képesnek, méltónak tartja kései „partnereit”. Ehhez kellett erős hit – és működött; a wagnerianusok (bárhol a világban) elképesztően fegyelmezettek! Képesnek tartják magukat, méltónak a nem mindennapi koncentrációra – csakúgy, mint az előadók. És a figyelem erőterében szinte minden lehetséges.

A Müpa körültekintően gondoskodott a közönségről, szép kiállítású műsorfüzettel, két nyelvű feliratozással (két szinten, hogy mindenhol jól követhető legyen a színpadi történet). Az áradó, gyönyörű zenét hallgatva, aligha zavarhatott bárkit, hogy a zenekar kiemelt jelentőségű Wagnernél – annál is inkább, mivel a sejtető és emlékeztető összefüggés-láncolat épp a hangszeres kommentárnak köszönhető. Ráadásul, az előadás magától értetődő volta már-már elpalástolta a wagneri zenének e sajátosságát.

A Müpa-beli operajátás külön téma; nemegyszer lehattunk tanúi annak, hogy a koncertszerű előadáshoz is színpadot varázsoltak az énekesek, máskor a félszenírozott produkció hat teljes értékű látványvilágnak. A Wagner-napok programjaiban a nemzetközi stáb arra vállalkozik, hogy Wagner „szellemében”, tehát a napjaink ösztömvészeti lehetőségeinek gazdag kiaknázásával teremtsenek színpadi látványvilágot. Korhűséget kívánnak megvalósítani, a szó mindkét értelmében: a kompozíció szelleméhez, s napjaink lehetőségeihez képest egyaránt. Merészség és - amenynyiben a posztmodern után még mindig van hitele a szónak – modernség jellemzi a látványvilágot, miközben a zene „primus inter pares”, amit jó esetben hangsúlyozni, aláhúzni vagy ellenpontosítani lehet/szabad, de róla elterelni a figyelmet: soha! Báb- és árnyjáték, vetítés, film, tánc – megannyi társművészet, ráadásul a szerepek néha úgy alakulnak, hogy az énekesek érzé-

meit más szereplők, például táncosok jelenítik meg. A Siegfriedben például egészen sajátos volt, hogy a hős „zenei tevékenységét” bevallotta (a színpadon látható) zenekari játékosok vállalták fel. A kard egybeforrasztásánál Varga Zoltán Mihály jeleskedett, s fúvósok vállalták magukra Siegfried „társ-kereső” muzsikálását is (sípon és kürtön). Határeset, hogy Christian Franz, már-már kilépve szerepéből, kézfogással köszöni meg a muzsikások közreműködését. Pillanatok, amelyek oldó hatásúak, hogy aztán ismét koncentráltan folytatódják a tényleges történet. A vendégművész énekesek reflektorfényben álltak (a Siegfriedben magyar egyedül Gál Gabi, az erdei madárka hangjaként) – a zenekar az árokból remekelt! Fischer Ádám több nyilatkozatban adott hangot annak a meggyőződésének, hogy az előadóművészet legnagyobb ellenségének az unal-

mat tartja. Nos, ettől nem kellett félnünk! A dirigens lelkes volt és lelkesített – az MR Szimfonikusok pedig hivatásos operazenekarokat megszegyenítő érzékenységgel kísérték. Kamatozott Fischer Ádámnak az az operadirigensi jellegzetessége, hogy maximálisan az énekesekre koncentrál, biztosítva nekik az ideális hangzó környezetet. Biztonságban érezhették magukat a szereplők, az instrumentális szövet mindig a helyén volt. Dinamikailag is alig néhány csúcsponti pillanatban veszélyeztette a jól hallható énekszólókat a zenekar – ilyenkor azonban a hallgatói hallás készséggel korrigál, s „odahallja” az énekes csúcs-frázisait.

Amihez kevés hit is elégséges volt, az a zenekari teljesítmény. Tudni lehetett ugyanis, hogy az operajátzással ismerkedő-barátkozó remek zenekar minden tartalékát mozgó-

sítja. A felkészültség (a „rádiózenekar” sajátosságából adódóan, szinte mindig piros lámpára, felvételre kész diszpozíció birtokában) eleve adott, s kétségkívül kihívást jelentő a méltó-rangos feladat.

A Siegfried-premiert véget-nem-érő taps honorálta. Az élmény hatása alatt volt, nem sietett a közönség. Sajnos, feltérképezhetetlen, hogy a rádióközvetítés hallgatóit mennyire bilincselte le – látvány nélkül – az előadás. Eluralkodik-e az otthonosság megannyi fegyelmeztlensége (beleértve a háttér-zenehallgatást) vagy pedig működésbe hozza a fantáziát, elképzeltetve a vizualitást.

Nem kell különösebb hit ahhoz, hogy bízunk benne: a minőség megtette a magáét. A vezérmotívumok jóvoltából nehéz szabadulni e grandiózus zene hatásától – de vélhetőleg bárki édes bilincsnak érzi.

Fittler Katalin

KÖNYV

Ottó Péter: A Mesterhegedűs KOVÁCS DÉNES emlékezik

Az Európa Kiadónál indokolatlanul „diszkrétten”, mindenfajta beharangozás nélkül megjelent kötet a kirakatban tűnt fel: megakadt a szemem a címlapon. Kovács Dénesre ismeretem rá a borító fotóján.

Miként a fülszövegben olvashatjuk: életinterjú, „a mindig is vonakodva nyilatkozó művész egy Németországban élő zenetanár és író, Ottó Péter bírta szóra”. Az előzményekről a bevezető tudósít. Kiderül, hogy a '90-es évek elején az akkor 77 éves Anci néni (Kovács Dénes nővére), aki szerette volna, ha könyv készül öccséről, annak megírására Ottó Pétert kérte fel. Rendelkezésére bocsátották a hegedűművész egyik testvéröccsének hátrahagyott gyűjteményét, amely cikkeket, kritikákat tartalmazott. Ennek feldolgozása után kért beszélgetéseket 2002 tavaszán Kovács Dénestől. A vonakodó művészt („Nem beszélek szívesen magamról. Sohasem tettem.”) nem erőltette, de rendszeresen jelentkezett nála küldeményekkel: a „The Musical Memoirs of Nathan Milstein” magyar fordításának fejezeteivel. A hetedik küldemény után, amikor ismét Magyarországon járt, végre kedvező fogadtatásra talált. 2003 áprilisától jó egy éven át készül, több „ülésben” az életműinterjú, amelynek kéziratán még 2004 júliusában gondosan átnézte. Akkor kérte a szerzőt, hogy többet ne foglalkozzanak a könyvvel. Ezt a befejezést vállalta – a többi, 2005. február 10-ig, személyes kommentár, dokumentatív „coda”.

Az életinterjú felépítése poétikus, a négy évszak módján tagolódik. Vivaldi? – ötlük fel a zenebarátban, főleg, ha ismeri azt a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarával, Lamberto Gardelli vezényletével készült felvételt, amelyen a szólót Kovács Dénes játssza. Akár igen, akár nem – mindenesetre az évszak-soroló fejezetek élén (ha nem is szonett), egy-egy vers-ill. versrészlet áll. Hangulatkeltő, sőt, több annál. Csakúgy, miként a telitalálatként minősíthető „életinterjú” műfaj-meghatározás. Mert az értő olvasó számára többszörösen is több annál: korrajz, művelődéstörténeti adalékgyűjtemény a kor igazabb megismeréséhez – s nem utolsósorban egy korszakos jelentőségű előadóművész és pedagógus megrendítően őszinte vallomása. (Amiből kiderül: korántsem „csak” Mesterhegedűs volt...) Az egésznek kicsit olyan íze van, amit leginkább – a címet Schumann Kinderszenenájának záródarabjától kölcsönözve – úgy határozhatnánk meg: Der Dichter spricht. (Tehát nem „beszél”, sőt, nem is annyira „mondja” – inkább „szól”, egyfajta kinyilatkoztatás-értékkel.) Kovács Dénes tisztában van állapotával, s felméri: egyfajta „számadás” nem kerülhető el.

Élete (magán és szakmai élete) során gyakran kellett alkalmazkodnia a körülményekhez, vagy legalábbis, azokra tekintettel hoznia felelős döntéseket. Egykor megtanulhatta, nem elég hegedülni (egy 1956-ban megjelent „Szabad Nép” cikk címe a 26 éves, a londoni Flesch-versenyt megnyert művész mondatát ragadta ki: „Azt hittem, elég hegedülni...” – s belátja: ama tarisznyából most érdemes egyet-mást kipakolni. Akkor is, ha ez a „munka” nem a kedvére való. Elvileg így kezdődhet az interjú-sorozat, amely azonban vélhetőleg

sok-sok kedves percet (órát) szerzett neki. Nem a nyilatkozás – annak lehetősége, hogy megegyeszer (hangosan) végiggondolhatja mindazokat a tanulságokat, amelyeket átörökíthetőnek és átörökítendőnek tart, s immár a figyelem-indukálta erőterben közkinccsé teheti azokat a meglátásait, véleményeit, tapasztalatait, amelyeket korábban magánbeszélgetésekben, tanítás közben – bizonyára gyakran – elmondott.

A beszélgetések során kirajzolódik az életút; adatokkal, a lényeges eseményekre szorítkozva. Őszinteség hatja át, hiszen nem titkolja nehézségeket, kudarcokat sem, ám épp ezek ismeretében maguktól felfénylenek a boldogság, az eredményesség, a siker pillanatai. Követhetjük, filmszerű plaszticitással, a csodahegedűs útját a meghatározó tanárokig (Rados Dezsőig, Zathureczky Edéig) és tovább – egészen addig, amíg ő lesz a magyar hegedűoktatás meghatározó személyiségévé, amíg a Zeneakadémia rektoraként paradicsomi állapotot biztosított megannyi tehetség számára. A kötet terjedelmi beosztása, szerencsére, nem idő-arányos: vannak hosszabban és rövidebben áttekintett periódusok, működési területek. Külön érték, hogy a rövid összefoglalások mindig minőség-orientált szemléletről tanuskodnak: néha egy-egy mondat egy korszak vagy generáció életérzését képes érzékeltetni. Életinterjú tehát, amelyben megmutatkozik a magánember: a nagycsaládba beleszületett gyermek, a saját család megteremtésére törekvő, időközben rangos művésszé érett muzsikus, aki hamarosan a köz érdekében is munkálkodik (nem kényszerűen, de nem is kitörő örömmel; inkább felismerve, hogy ahová hívják, ott vannak tennivalói, vannak tennivalók,